

Araştırma Makalesi / Research Paper

Deyim Sözlüklerinde Akrabalık Adları: Dilsel, Semantik ve Kültürel İnceleme

Uğur ÖZGÜR*

Öz

Deyimler; dilin söz varlığını, kültürel birikimini ve toplumsal değer yargılarını somutlaştıran kalıplaşmış dilsel yapılardır. Genellikle mecaz anlam taşıyan bu kalıplaşmış yapılar hem konuşma hem de yazı dilinde kullanılarak anlatılmak istenilen ifadeye derinlik katmaktadır. Deyimler, toplumların yaşayışlarını, gelenek, görenek, inanç ve dünya görüşlerini dilsel boyutta yansıtarak kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan kültürel bir bellek ve miras konumunda yer almaktadır. Anlatıma derinlik, canlılık ve güç kazandıran deyimler, söz varlığının temel bileşenlerinden biridir. Bu çalışmada, deyim sözlüklerinde akrabalık adlarının kullanımı ve bu kullanımların kültürel, sosyal ve dil bilimsel yansımalarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine dayanarak farklı deyim sözlüklerinden derlenen veriler ışığında; ana, baba, kardeş, çocuk, evlât, gelin, görümce, güveyi/damat gibi akrabalık adlarının deyimlerdeki bağlamları, metaforik ve mecazi kullanımları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu inceleme sonucunda, deyim sözlüklerinde geçen akrabalık adlarının, toplum yapısını ve değer yargılarını yansıtan önemli dilsel göstergeler olduğu anlaşılmıştır. Deyim sözlüklerindeki örneklerden yola çıkarak, akrabalık adlarının genellikle mecaz anlamlarda kullanıldığı, otorite, koruyuculuk, toplumsal cinsiyet rolleri, karakter özellikleri, davranış biçimleri ve yaşam deneyimleriyle ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu kullanımlar, Türk toplumunun akrabalık ilişkilerine verdiği önemi, aile içi hiyerarşiyi ortaya koymaktadır. Tespit edilen bu dilsel veriler, akrabalık kavramının deyimlerdeki çok boyutlu anlamlarını açığa

Geliş Tarihi/Date Applied: 14.01.2026

Kabul Tarihi/Date Accepted: 26.02.2026

Makalenin Künyesi: Özgür, U. (2026). Deyim sözlüklerinde akrabalık adları: Dilsel, semantik ve kültürel inceleme. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 61, 185-222.
<https://doi.org/10.24155/tdk.2026.271>

Dr. Öğretim Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye, uozgur@nku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9385-2912>

çıkarmakta ve deyimlerin sadece dilin bir parçası değil, aynı zamanda toplumsal kimliğin ve kültürel belleğin bir aynası olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak bu çalışma, deyimlerin anlamsal zenginliğinin toplumsal dinamiklerle olan güçlü bağını ve Türk dilinin kültürel derinliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: akrabalık adları, deyimler, kültürel hafıza, söz varlığı, kalıplaşmış ifadeler

Kinship Terms in Idiom Dictionaries: Linguistic, Semantic and Cultural Analysis

Abstract

Idioms are fossilized linguistic structures that embody a language's lexicon, cultural accumulation, and societal value judgments. Typically bearing figurative meanings, idioms contribute depth and expressiveness to both spoken and written discourse. Serving as a cultural memory that transmits collective experiences and worldviews across generations, idioms constitute one of the fundamental components of linguistic expression. This study aims to reveal the use of kinship terms in idiom dictionaries and cultural, social, and linguistic reflections of these usages. Based on document analysis -one of the qualitative research methods- data compiled from various idiom dictionaries were analyzed to examine the contexts, metaphorical implications, and figurative uses of kinship terms such as mother, father, sibling, child, daughter-in-law, sister-in-law. The findings demonstrate the richness and cultural depth of the Turkish language. Kinship terms function as significant linguistic markers reflecting social structure and cultural values. The examined idioms show that kinship terms are predominantly used in metaphorical or extended senses, associated with authority, protection, gender roles, character traits, behavioral patterns, and life experiences. These uses reveal the importance attributed to kinship relations in Turkish society and highlight hierarchical structures within the family. Overall, the linguistic data illustrate the multidimensional meanings of kinship concepts in idioms and show that idioms are not merely linguistic items but also mirrors of social identity and cultural memory. In conclusion, this study highlights the strong connection between the semantic richness of idioms and social dynamics, as well as the cultural depth of the Turkish language.

Keywords: kinship terms, idioms, cultural memory, lexicon, fixed expressions

Söz varlığının temel bileşenlerinden biri olan deyimler hem yazılı hem de sözlü kültür açısından toplumların bilgi birikimlerini yansıtan kalıplaşmış dilsel yapılardır. Genellikle mecaz anlam taşıyan bu kalıplaşmış yapılar hem konuşma hem de yazı dilinde kullanılarak anlatılmak istenilen ifadeye derinlik katmaktadır. Deyimler, toplumların yaşayışlarını, gelenek, görenek, inanç ve dünya görüşlerini dilsel boyutta yansıtarak kuşaktan ku-

şâga aktarılmasını sağlayan kültürel bir bellek ve miras konumunda yer almaktadır. Deyimler, bir dilin ifade olanaklarını zenginleştiren, anlatıma semantik bir derinlik katan temel dilsel unsurlar arasında önemli bir yere sahiptir.

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 650) deyim, “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir.” olarak verilmiştir. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*'te (2010, s. 279) deyim, “İfade gücünü arttırmak için bir araya getirilen ve genellikle gerçek anlamları dışında bir anlam kazanarak kalıplaşan kelime öbeği, tâbir, ısıtılâh...” biçiminde açıklanmıştır. *Ötüken Türkçe Sözlük*'te (2007, s. 1193) deyim, “Çoğunlukla gerçek anlamın dışında kullanılarak bir düşüncüyü dile getiren kalıplaşmış anlatım; tabir...” olarak karşılanmıştır. Aksoy (1988, s. 51) tarafından deyim, “Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce” biçiminde tanımlanmıştır. Korkmaz’a göre (1992, s. 43) deyim, “Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği” olarak tanımlanmıştır. Aksan, “Türkçenin Gücü” kitabında deyimlerin toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını, maddi ve manevi kültürünü yansıttığını, dil bilim açısından olduğu kadar halkbilim açısından da önemli sözler olduğunu belirtmiştir (2013, s. 91).

Akrabalık Adları

Türkçe Sözlük'te akraba, (Ar. akrabā) kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler olarak verilmiştir (TDK, 2011, s. 72). Arapçadan Türkçeye geçen alıntı bir sözcük olan akraba, k-r-b yaklaşmak, karib “yakın” ve akrabā “yakınlar” anlamındadır. Akrabalık genel olarak kan yoluyla (anne, baba, abla, dede, dayı gibi) ya da evlilik yoluyla akrabalık (bacanak, damat, enişte, eş, hanım gibi) şeklinde temel olarak ayrılmaktadır. Akrabalık adları, her toplumun sosyal yapısını ve kültürel değerlerini yansıtan önemli dil unsurlarının başında gelmektedir. Dilin söz varlığı içerisinde önemli bir yere sahip olan akrabalık adları, dilin zenginlik ölçütlerindendir. Türkçede akrabalık adları, hem çekirdek aile hem de geniş aile bütünü düşünüldüğünde zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Türkçede akrabalık adlarının çeşitliliği, Türk toplumunun geleneksel aile yapısına ve toplumsal ilişkilere verdiği önemi de göstermektedir. Akrabalık adları, toplumun değer sistemini ve sosyal örgütlenmesini anlamlandırmayı sağlamaktadır.

Türkçedeki akrabalık adları üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Gülensoy, (1974, s. 283) tarafından “Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar” başlıklı çalışmada Türkçe ve Türkçenin içinde bulunduğu

Altay grubu dillerinden Mançuca ve Korecenin akrabalık adları bakımından zengin olduğunu belirtmiş ve akrabalık adları yönünden Altay grubu dillerinde görülen benzerliklere yer vermiştir. Aksan, akrabalık adlarının önemini şu şekilde belirtir: “Akrabalık adları, bir dilin anlatım yolları, dili konuşan ulusun dünya görüşü bakımından son derece ilgi çekici öğelerdir. Diller arasındaki akrabalığın saptanmasında da bu adlar, güvenilir ölçüler olarak kullanılabilir.” (1978, s. 97). Erdentuğ, (1992, s. 483-512) akrabalık adlarıyla ilgili çalışmasında akrabalık adlarının kullanımının kuşaktan kuşağa değişimler gösterdiğini, kitle iletişim araçlarının ve köyden kente göçün bu süreçte etkili olduğunu belirtmiştir. Güngör Ergen (1994, s. 156-168), deyim ve atasözleri örneklerinden seçmeler yaparak aile modelini sosyolojik açıdan değerlendirmeye çalışmıştır. *Türkçede Akrabalık Adları* kitabında Yong Song Li (1999), akrabalık adlarını kan yoluyla akrabalık bildiren terimler ve evlilik yoluyla akrabalık bildiren terimler olarak ayırmıştır. Binler (2007) tarafından Türk dünyasında kullanılan akrabalıkla ilişkili terimler sözlüğü hazırlanmıştır. Türkçe ve İngilizcedeki akrabalık adlarının karşılaşmasını yapan Çakmak, Türkçenin akrabalık adları bakımından oldukça zengin olduğunu, Hint-Avrupa dillerinde iki veya üç akrabalık adının tek bir terimle ifade edildiği halde, Eski ve Orta Türkçede ve günümüz Türk lehçelerinde her tür akrabalık adı için ayrı terimler kullanıldığını örneklerle açıklamış ve Türklerde aile ve akrabalık ilişkilerinin toplumsal hayatın merkezinde yer aldığını belirtmiştir (2011, s. 178-192). Emiroğlu (2012) tarafından Türkçe Sözlükte geçen akrabalık adlarının tasnifi yapılmıştır. Yavuz (2013), Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan akrabalık adlarını akraba anlamındaki isimler, evlilik yoluyla akrabalık bildiren adlar, akrabalık ile ilişkili sözcükler olmak üzere üç başlık halinde toplamıştır. Yavuz, 2013’te hazırladığı “Divanü Lügati’t Türk’teki Akrabalık Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Karşılıkları” adlı makalede *Divanü Lügati’t-Türk*’teki akraba adlarını Türkiye Türkçesi ağızlarıyla karşılaştırmıştır. Sarı ve Yılmaz (2015), Türk atasözlerinde akrabalık adlarının kullanımının tespiti üzerine bir çalışma hazırlamıştır. Özden (2017) tarafından Trakya ağızlarında kullanılan akrabalık adları üzerine bir sınıflandırma çalışması yapılmıştır. Doğan ve Erdin (2018) Uygur Türkçesi atasözlerinde akrabalık adları kullanımını; Hunutlu ve Yıldırım (2023) Köktürk ve Eski Uygur metinlerinde geçen akrabalık adlarını incelemiştir. Cengiz (2025) Harezmi’deki aile ve akrabalık adlarını; Türk ve Koç (2025) Kıpçak Türkçesi kadın ve aile ile ilgili söz varlığını; Soydan (2023) Çağatay Türkçesi akrabalık adları üzerine çalışma yapmıştır. Taşbaş (2024) Türk akrabalık terim ve sistemlerinin tasnifini; Özmen Gümüş (2024) ise Verintiler Sözlüğünü temel alarak Türkçeden Yunancaya geçen akrabalık adlarını incelemiştir.

Amaç, Yöntem, Kapsam ve Değerlendirme

Çalışmada, deyim sözlüklerinde akrabalık adlarının kullanımı ve bu kullanımların kültürel, sosyal ve dil bilimsel yansımalarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine dayanarak Aksoy (1988), Kemal (2005), Saraçbaşı (2006), Çelikkanat (2006), Gürbüz (2006), Özafşar (2009), Şen (2017), Uçakçı (2021), Yiğit (2021), Bölge ağızlarında *Atasözleri ve Deyimler* (TDK, 2023) ile *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (<https://sozluk.gov.tr>) olmak üzere deyim sözlüklerinin yanı sıra deyim ve atasözleri sözlüğü olarak hazırlanan toplam 11 sözlük taranmıştır. Bu sözlüklerden toplanan veriler ışığında; akrabalık adlarının deyimlerdeki bağlamları, metaforik ve mecazi kullanımları üzerinde durulmuştur. Deyim sözlükleri aracılığıyla Türkçede kullanılan akrabalık adlarının Türkçenin deyim varlığındaki dilsel üretkenliğini, çok katmanlı semantiğini ve kültürel işlevini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Doküman analizi yapılan deyim sözlüklerinde akrabalık adlarının kullanımı ve bu kullanımların kültürel, sosyal ve dil bilimsel yansımalarını gösteren veriler şöyledir:

Abla

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 5) **abla**, “Bir kimsenin kendisinden büyük olan kız kardeşi.” olarak verilmiştir. “Abla” unsurlu 1 deyim vardır. “Ablalık etmek” deyimini dilsel açıdan abla + lık (isimden isim yapma eki /soyut nitelik) + etmek (yardımcı fiil) biçiminde oluşmuştur. Kalıplaşmış bir birleşik fiil olarak kullanılmaktadır. Semantik olarak bu deyim, yol göstermek, öğüt vermek, korumak, kollamak ve sahiplenmek anlamlarına sahiptir. Türk kültüründe abla figürü, küçük kardeşlerini koruyan, anneye yardımcı olan, ev düzenine destek olan kişi konumundadır.

Ağabey

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 36) **ağabey**, “Büyük erkek kardeş, ağa, aka, ede, efe.” karşılığı verilmiştir. “Ağabey” unsurlu 1 deyim vardır. “Ağabeylik etmek” deyimini dilsel açıdan ağabey (abi) + lik (isimden isim yapma eki /soyut nitelik) + etmek (yardımcı fiil) biçiminde oluşmuştur. Kalıplaşmış bir birleşik fiil olarak kullanılmaktadır. Deyimin temelinde anlamsal açıdan koruyuculuk, kollayıcılık, liderlik ve rehberlik yapma rolü vardır. Türk kültüründe ağabey, hem fiziksel hem de sosyal koruyucu rolüyle bilinmektedir. Ağabey, kardeşlerin güvenliğini sağlayan, ev içi sorumlulukları paylaşan ve küçükleri yönlendiren kişidir. Kültürel olarak liderlik ve koruma rolüyle ön plana çıkmaktadır.

Ana/Anne

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 131) **anne**, “Çocuğu olan kadın, ana, valide, kocakarı, mader, nene, aba anne.” olarak verilmiştir. Anne, aile kurumunun temel taşlarından biri olarak kabul edilmektedir. Anne, doğuran, doyuran, aile birliğinin oluşmasını sağlayan, çocuğuna ilk öğretmenlik yapan, kişiliğin gelişmesinde çocuklarına yardımcı olan, ailenin en önemli kişisi konumundadır.

Taranan verilerde *anne* ile ilgili 67 deyimle ulaşılmıştır. Bu deyimlerde annenin kutsallığı, temizliği, besleyiciliği, koruyuculuğu, merhameti, şefkat ve sevgisi, ahlaki değerleri gibi özellikleri vurgulanmaya çalışılmıştır. Dilsel açıdan *ana/anne* unsuru barındıran deyimler, kalıplaşmış fiil yapısı (analık etmek, ana baba duası almak), belirtili ve belirtilsiz isim tamlaması (anasının kızı, ana baba günü, ana kuzusu), benzetmeli sıfat tamlaması (anasının ak sütü gibi helal) ve sıfat yapısında (anadan doğma) oluştuğu görülmektedir. *Anne* unsurlu deyimlerin semantik ve kültürel özellikleri tablo halinde verildikten sonra tespit edilen deyimlerin listesi alfabetik olarak verilmiştir.

Tablo 1

“Anne” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Kutsallık/ Helallik /Saflık / Temizlik	Ananın ak sütü gibi ve anasının ak sütü gibi helal olsun, analık etmek.	Süt metaforu, annenin kutsal ve helal kaynak oluşunu temsil etmektedir ve aynı zamanda dinî-ahlaki saflık ve kutsallık simgesidir.
2	Besleyicilik / Doğum / Yaşam Kaynağı	Ana rahmine düşmek, anadan doğma, anadan doğmuşa dönmek.	Annelik, yaşamın biyolojik kökeniyle ilişkilendirilir; doğum-ölüm döngüsünü simgeler.
3	Koruma / Şefkat / Sevgi/ Sahiplenme	Ana kucağı, ana kuzusu; analık etmek, ana baba eline bakmak.	Anne figürü, sıcaklık, güven ve korunma ile özdeşleşmiştir.
4	Ahlak ve Manevi Değer	Ana baba duası almak.	Anne-baba otoritesini yüceltmektedir. Aynı zamanda anne-baba duası almanın bereketi artıracığına inanılır.
5	Kimlik / Köken	Ana baba bir; anasının kızı; anası yerinde	Soy, kan bağı, aidiyet ilişkisini ifade eder; kimlik inşasında anne merkezi rol oynar.
6	Beddua / Kınama / Azarlama	Anası ağlamak, anasını ağlatmak, anasından emdiği süt burnundan gelmek.	Anne üzerinden suçlama ya da bedduayla bireyin toplumsal kurallara uygun hareket etmesi beklenir.

7	Ceza / Pişmanlık	Anasından doğduğuna pişman etmek, anasından emdiği süt burnundan gelmek.	“Süt” metaforu burada acıya dönüşür. Toplumsal cezanın duygusal yansıması olarak deyimlere yansımıştır.
8	Aşağılama / Mizah / Kinaye	Anası soğan babası sarımsak, anası turp babası şalgam.	Benzetme yapılarak mizah/hiciv/ aşağılama durumları için kullanılan bir deyim haline gelmiştir.
9	Samimi Hitap / Ünlem / Argo	Anam babam, anan aşağı babam yukarı, anam bacım olsun.	Günlük konuşma, argo veya yerel kullanımlar; yakınlık ya da duygusal tepki bildirmek için kullanılır.
10	Olgunluk / Fedakârlık	Analık etmek; analık eliyle vermek	Vicdan, özveri gibi sıfatlar “anne” ile özdeşleşmiştir.

Yukarıdaki tablodan anlaşılabileceği üzere, deyimlerde *anne* imgesi dilsel ve kültürel açıdan çok katmanlı bir anlam taşımaktadır. Deyimlerin önemli bir bölümü, fedakârlık, ahlaki değerler, sevgi ve kutsallık temaları etrafında yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında bazen, *anne* imgesi deyimlerde beddua, ceza ve pişmanlık unsurlarıyla birlikte olumsuz bir bağlamda kullanılmıştır. Bu durum, Türk kültüründe annenin hem kutsal hem de toplumsal denetim işlevi üstlenen bir imge olduğunu ortaya koymaktadır.

Baba

Türkçe Sözlük’te (TDK, 2011, s. 219) **baba** “1. Çocuğu olan erkek, peder. 2. Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek.” olarak yer almaktadır. *Baba* deyim sözlüklerinde **anne** de olduğu gibi sıklıkla geçmektedir. *Baba* unsurlu deyimlerin çoğu isim tamlaması (baba ocağı, para babası), fiil birleşmesi (babalık etmek, babasız oğlan doğurmak gibi) ya da kalıplaşmış tümce biçimindedir (Her gördüğü sakallıyı babası sanmak, öp babanın elini gibi). Dilsel açıdan bu yapıların çeşitliliği, hem anne hem de baba sözcüklerinin Türkçedeki anlam genişlemesine uygun biçimde esnek ve üretken olduğunu göstermektedir. Taranan verilerde *baba* ile ilgili 50 deyime ulaşılmıştır.

Tablo 2

“Baba” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Safılık / İlkellik Mitolojik / Dini	Âdem baba gibi, âdem babaya dönmek.	İnanç ve yaratılış mitine dayalı baba simgesi.
2	Kalabalık/ Yoğunluk	Ana baba günü	Toplumsal hareketlilik ve aile kavramı vurgulanır.
3	Olgunluk / Saygı	Baba adam	Toplumda erkeğin otorite sembolü olması ve bir ağırlığının olması vurgulanır.

4	Aidiyet / Köken / Yuva	Baba ocağı	Geleneksel aile yapısının merkezi kabul edilir.
5	Miras / Süreklilik	Babadan kalma	Kuşaklar arası aktarım kastedilir.
6	Benzerlik / Özdeşlik	Babasının kızı/oğlu	Karakter olarak benzerlik kurma.
7	Güç / Zenginlik	Para babası	Maddi gücün “baba” simgesi olarak algılanması. Bu şekilde güç simgesi olarak kullanılan “devlet baba” ifadesi de halk arasında kullanılmaktadır.
8	Merhamet / Yardım / Koruyuculuk	Fukara babası	Babaya atfedilen koruyuculuk, yardım görevi.
9	Saflık / Naiflik / Yanılgı / Tecrübesizlik	Her gördüğü sakallıyı babası sanmak	Baba figürünün sakal ile özdeşleşmesi.
10	Saygı / Gelenek	Öp babanın elini	Kültürel saygı ritüeli ve babaya/ataya hürmet etme.

Baba kavramı, Türk kültüründe sadece biyolojik bir durumu değil, aynı zamanda otorite, koruyuculuk, bilgelik ve kalıtım, köken gibi soyut değerleri de temsil eder. Deyim sözlüklerinde yer alan örneklerde bu kavram, toplumsal yapının merkezinde bulunan ataerkil düzenin dildeki yansımalarını ortaya koymaktadır. Semantik bakımdan, *baba* deyimleri güç, aidiyet, saygı, sahiplik, fedakârlık gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır. Türkçede *baba* figürünün hem otorite hem de şefkat ekseninde konumlandığını göstermektedir. Kültürel düzlemde ise *baba*, Türk toplumunda toplumsal hiyerarşinin ve saygı kültürünün en önemli göstergesi durumundadır.

Çocuk

Türkçe Sözlük’te (TDK, 2011, s. 556) **çocuk**, “1. Küçük yaştaki erkek veya kız. 2. Soy bakımından oğul veya kız, evlat... 3. Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak...” biçiminde tanımlanmıştır. On sekiz yaş altı bireyler, çocuk olarak kabul edilmektedir. Taranan sözlüklerde *çocuk* unsurlu 29 deyim tespit edilmiştir. Tespit edilen deyimler, dilsel açıdan birleşik yapıli fiil (çocuk düşürmek, çocuk aldırarak gibi), soyut anlamli fiil öbeğı (çocuk kalmak), benzetme edatıyla kurulan yapı (çocuk gibi, çocuk gibi sevinmek), ikilemeli yapı (çoluk çocuk), isim ve sıfat tamlaması biçiminde (mahalle çocuğı, muhallebi çocuğı, dünkü çocuğı) yer almıştır.

Tablo 3*“Çocuk” Unsurlu Deyimler*

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Doğum / Süreklilik	Çocuk dünyaya getirmek.	Doğum eylemi kutsal ve sürekliliğin sembolü Kabul edilir. Aile yapısının temelini oluşturmaktadır.
2	Deneyim / Gelişim	Çocuk düşe kalka büyür.	Büyüme sürecinin zorluklarla ilerlediği anlatılmaktadır. Yaşamın zorluğu “çocuk” üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır.
3	İçtenlik / Saflık	Çocuk gibi, çocuk gibi sevinmek, çocuk olmak	Çocuğun duygusal saflığı anlatılmaktadır.
4	Kolaylaştırma / küçümseme	Çocuk oyuncuğu hâline getirmek.	Zor bir işi kolaylaştırma ya da önemsizleştirme durumunda “çocuk” ile “oyuncak” sözcükleri birlikte kullanılmaktadır.
5	Geçici dengesizlik / Olgun davranmamak	Çocukluk etmek, çocukluk etmek, çocuksu davranışlarda bulunmak.	Ruhsal çocukluk hâlini belirtmek ve ciddiyetsizlik ya da saflık anlamı vermek için kullanılan deyimlerdir.
6	Evlilik / Aile kurmak	Çoluk çocuğa karışmak.	Aile kurmanın önemi ve sorumluluk bilinci düşüncesini yansıtır.
7	Erken hüküm vermek / Deneyimsizlik	Doğmadık çocuğa don biçmek, dünkü çocuk.	Dünkü çocuk, bilgiye dayalı hiyerarşiyi yansıtmaktadır. Olmamış şey için plan kurmak, çocukla özdeşleştirilmiştir.
8	Alt kültür aidiyeti	Mahalle/sokak çocuğu	Toplumsal sınıfı ve sokak kültürüne sahip çocuklar için kullanılır.
9	Narinlik / Zayıf kişi	Muhallebi çocuğu.	Şımarık veya nazik çocuk imgesiyle olumsuz çağrışım taşımaktadır.

Dilsel olarak çoğu deyim, emir kipleri, ikilemeler ve karşıtlık yapıları üzerinden biçimlenmiştir. Semantik açıdan *çocuk* kavramı, masumiyet, deneyimsizlik, saflık, gelişim, korunma gereksinimi gibi temel anlam alanları çevresinde kümelenmiştir. Ancak kimi deyimlerde (çocuk kalmak, mahalle çocuğu, muhallebi çocuğu) olumsuz bir çağrışım da taşımaktadır. Kültürel bakımdan ise çocuk, ailenin devamlılığı, toplumun geleceği ve ahlaki değerlerin aktarımı açısından merkezi bir simge durumundadır. Türk halk söyleminde çocuğun bulunduğu yer, bereket, masumiyet ve doğrulukla özdeşleştirilmektedir.

Damat/Güveyi

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 590) **damat**, Far. dāmād 1. Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad, güveyi. 2. Bir kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, güveyi.” biçiminde geçmektedir. 5 *güvey*, 2 *damat* unsurlu deyim vardır. Dilsel açıdan isim + fiil öbeği (damat girmek, güveyi girmek), ikilemeli birleşik fiil (gelin güvey olmak) ve isim tamlaması + fiil (iç güveyisi girmek) biçimindedir.

Tablo 4

“Güvey/Damat” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Evlilik Damat olmak / evlenmek	Damat girmek, güveyi girmek.	Deyim, erkeğin evlilik yoluyla yeni bir aileye dâhil oluşunu belirtmektedir. Damat, dışarıdan aileye giren kişi olarak algılandığı için “girmek” fiiliyle deyimleşmiştir. Ataerkil toplum yapısında erkek merkezli evlilik anlayışını da anlatır.
2	Evlilik / Birleşme	Gelin güvey olmak	“Gelin” ve “güvey” birlikteliği, evlilik kurumunu anlatmaktadır. Deyim, kültürel olarak evliliğin toplumsal meşruiyet kazandığı anı temsil etmektedir.
3	Bağımlılık/ Kız tarafına damat olarak yerleşmek	İç güveyisi girmek, iç güveyisinden hâllice	“İç güveyi”, damadın kız evine yerleştiği durumu anlatır. Geleneksel kültürde bu durum, erkeğin ekonomik veya toplumsal zayıflığıyla ilişkilendirilmektedir. Deyim, toplumsal rollerin tersine çevrildiği bir mizah unsuru olarak kullanılmaktadır. “Hâllice” sözcüğüyle olumsuz çağrışım güçlenmektedir. Erkek egemenliğinin bağımsızlığını kaybedişini anlatmaya çalışır.
4	Hayalcilik / Gerçeklikten Kopma	Kendi kendine gelin güvey olmak.	Gerçekleşmeyecek umutlara kapılmayı evlilik metaforu üzerinden anlatan deyim örneğidir.

Güvey/damat unsurlu deyimler, Türkçede toplumsal cinsiyet rollerini, evlilik kurumuna yüklenen anlamları ve toplumsal statü göstergelerini yansıtmaktadır. Deyimlerdeki “girmek” fiili, aileye katılımın sınırını ve aidiyetin yönünü belirtir. *İç güveyi* gibi yapılar, kültürel değer hiyerarşisini mizahî bir biçimde ortaya koymaktadır. *Güvey/damat* unsurlu deyimler, Türk toplumunda evlilik ve cinsiyet rollerine ilişkin değer yargılarını, statü farklarını ve ironiyi birlikte taşır; bu yönüyle hem dilsel hem kültürel bel- leğin önemli göstergesi durumundadır.

Dayı

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 603) **dayı**, “Annenin erkek kardeşi” olarak geçmektedir. *Dayı* unsurlu 5 deyim tespit edilmiştir. Dilsel açıdan *olmak* yardımcı fiiliyle kurulan ad öbeği (mahkemede dayısı olmak) ve e- düşmek yapısıyla (gayret dayıya düşmek, iş dayıya düşmek) oluşturulmuştur.

Tablo 4

“Dayı” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Kayıрма / Torpil	Dayısı dümende olmak.	Toplumda “dayı” figürü, özellikle kamusal ya da bürokratik alanlarda nüfuzlu akraba veya koruyucu bir güç olarak algılanmaktadır. Deyim, torpil veya kayırma kültürünün ironik bir göstergesini oluşturmaktadır.
2	Sorumluluk / Yükümlülük Mecburiyet / Görev Üstlenme	Gayret dayıya düştü. İş dayıya düştü.	Bu kullanım, işi sonuçlandırma veya sorumluluk alma anlamı taşımaktadır. “Dayı” sözcüğü aile dışı ama yakın destek figürü olarak metaforik biçimde de kullanılmaktadır.
3	Çıkarıcılık / Geçici Uyum	Köprüden geçinceye dek ayıya dayı demek.	Deyim, “dayı” sözcüğünü mecazlaştırarak “hoşlanılmayan birine geçici saygı göstermek” anlamında kullanılır. Aynı zamanda pragmatizm, kurnazlık ve çıkarıcılıkla da ilişkilidir.
4	Nüfuz / Himaye / Koruma / Haksız destek	Mahkemede dayısı olmak	Kültürel olarak, toplumda adaletin değil bağlantıların etkili olduğu düşüncesinin halk dilindeki karşılığıdır. “Dayı” burada sosyal güç metaforu olarak kullanılmıştır. Adalet sistemine gönderme vardır.

Dayı unsurunun yer aldığı deyimler, Türk kültüründe hem akrabalık bağlarının koruyucu yönünü hem de toplumsal güç ilişkilerinin eleştirisini yansıtmaktadır. *Dayı* genellikle aracılık eden, koruyan veya torpil sağlayan figür olarak deyimlerde yer almaktadır. Bu durum, halk dilinde bir yandan aile dayanışmasının simgesiyken, öte yandan adaletsizlik ve çıkar ilişkilerinin eleştirisine dönüşmektedir. Dilsel açıdan *dayı* sözcüğü, soyut güç, nüfuz ve koruma gibi anlam genişlemelerine uğramıştır. Bu yönüyle deyimler, Türk toplumunda hem akrabalık kavramının hem de sosyal eleştirinin dildeki tezahürlerini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Dünür

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 735) **dünür**, “Eşlerin baba ve annelerinin birbirlerine göre durumu.” biçimindedir. *Dünür* unsurlu 3 deyim vardır. Bu deyimler, Türk toplumunun aile kurma sürecine verdiği önemi göstermektedir. Türk kültüründe evliliğin sadece iki kişi arasında değil, iki soy arasında kurulan bir anlaşma olduğunu dilsel düzeyde olduğunu gösteren *dünür* kavramı vardır.

Tablo 5

“Dünür” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Evlilik teklif ve bağ	Bir kıza dünür düşmek.	Evlilik öncesi bağlantıyı göstermektedir. Semantik olarak aileler arası ilişkileri ve toplumsal düzeni simgeler. Kültürel açıdan, evlilik sürecinde dünür kavramının önemini ve ailelerin rolünü vurgulamak için kullanılır.
2	Sosyal etkileşim	Dünür gezmek.	Aileler arası ziyaret ve ilişkilerin sürdürülmesini ifade eder. Semantik olarak toplumsal bağlılığı gösterir. Kültürel olarak, akrabalık ilişkilerinin sosyal yaşamda ne kadar önemli olduğunu gösterir.
3	Ziyaret / Sorumluluk	Dünür gitmek.	Kültürel açıdan, akrabalık ve evlilik bağlarının toplumsal normlarla bağlantısını anlatmaktadır.

Evlat

Türkçe Sözlük'te (2011, s. 836) **evlat**, “1. Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk. 2. Soy, döl. 3. Yaşlı kimselerin çocukları yaşındakilere kullandıkları bir seslenme sözü ...” biçimindedir. “Evlat” sözcüğü Arapça kökenli olup “çocuk” anlamında kullanılmaktadır. *Evlat* unsurlu 11 deyim vardır.

Tablo 6

“Evlat” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Derin üzüntü / Kayıp	Evlat acısı gibi çökmek.	Türk toplumunda en büyük manevi kayıplardan biri “evlat acısı”dır. Bu deyim, insan yaşamındaki en derin yaslardan birini temsil etmektedir.

2	Sahiplenme / Aile Kurma	Evlat edinmek.	Akrabalık bağının biyolojik değil, sevgi ve sorumlulukla da kurulabileceğini anlatmaktadır. Toplumsal dayanışma anlayışının ifadesidir.
3	Zayıflık / Alay	Hanım evladı.	Geleneksel erkeklik anlayışının eleştirisini içermektedir. “Hanım evladı” deyimi, yumuşak huylu veya aşırı nazik erkekleri küçümseyici bir biçimde betimler.
4	Ayrımcılık / Dışlanma / Haksızlık	Üvey evlat gibi tutmak (saymak), üvey evlat muamelesi yapmak.	Bireyin değersizleştirilmesini ifade etmektedir. Aile içinde ayrımcılığı, değer farklılığını anlatmaktadır. Kültürel olarak “üvey evlat” ifadesi, sevgi eksikliği ve adaletsizlik metaforunu temsil eder.
5	Sevgi / Benzerlik	Evlat gibi (veya evladı gibi).	Kan bağı olmadan da sevgi bağı kurulabileceği düşüncesini yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu kullanım, toplumsal empati ve yakınlık göstergesidir.

Evlat unsurunu içeren deyimler, Türk kültüründe aile yapısının, sevginin, sorumluluğun dildeki yansımalarını açık biçimde göstermektedir. Bu deyimlerde *evlat* sözcüğü yalnızca biyolojik bir kimliği değil, aynı zamanda duygusal, ahlaki ve toplumsal ilişkiler ağını temsil eder. Dilsel olarak *evlat*, çoğu kez isim tamlaması içinde veya benzetme, mecaz ve duygu aktarımı işleviyle kullanılmıştır. Semantik açıdan, bu deyimler bağlılık, acı, adalet, sevgi ve ayrımcılık gibi temaları işlemiştir. Kültürel olarak ise, *evlat* kavramı ailenin devamı demektir. *Üvey evlat* ifadesi, Türk toplumundaki adalet ve eşitlik algısına dair eleştirel bir metaforu, *evlat acısı* ise toplumsal duygusallığın en yüksek anlatımı olarak öne çıkmaktadır.

Gelin

Türkçe Sözlük’te (2011, s. 921) **gelin**, “1. Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın. 2. Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın.” olarak tanımlanmıştır. Taranan sözlüklerde *gelin* unsurlu 21 deyim vardır. Dilsel açıdan *gelin* unsurlu deyimler benzetme edatlı fiil öbeği (Ermeni gelini gibi kırtmak, gelin gibi süzülme), isim + fiil yapısı (gelin almak, gelin gitmek gibi), ikilemeli birleşik fiil (gelin güvey olmak) biçiminde oluşmuştur.

Tablo 7*“Gelin” Unsurlu Deyimler*

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Emeğin karşılığını alamamak	Gelin yaptı, karga kaptı.	Emeğin başkası tarafından sahiplenilmesi anlatılmaktadır. Deyim, kadının emeği üzerinden haksızlık temasını yansıtmaktadır.
2	Güzellik / Zarafet	Gelin gibi süzülme, gelinlik kız gibi süslenmek, kelin teg bol- (gelin gibi olmak).	“Gelin” güzelliğin simgesi olarak kabul edilmektedir. Deyimlerle bu durum pekiştirilmektedir.
3	Evlilik / Statü Değişimi	Gelin gitmek.	Kadının baba evinden ayrılıp yeni bir toplumsal statü kazanmasını anlatmaktadır.
4	Sahiplenme / Mülkiyet	Gelin almak, kelin al-, kelin içger-.	“Almak” fiili evlilikte erkeğin etken, kadının edilgen konumunu vurgular ve bu durum aslında ataerkil evlilik sisteminin deyimdeki dilsel izlerini taşımaktadır, denilebilir.
5	Deneyim / Hayal Kırıklığı	Gelinliği pekmez sandım, yüreğimi yakmaz sandım.	Görünüşte mutluluk sembolü olan evliliğin, aslında bir deneyim olduğunu dile getirmektedir.
6	Edilgenlik / Naz / Utangaçlık /	Gelinlik etme!	“Nazlanma, çekinme” anlamında uyarı içermektedir.
7	Hayalcilik / Gerçeklikten Kopma	Kendi kendine gelin güvey olmak.	Gerçekleşmeyecek umutlara kapılmayı evlilik metaforu üzerinden anlatan deyim örneğidir.
8	Haksızlık / Adaletsizlik	Üveye etme, özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun.	“Gelin” ve “kız” figürleri üzerinden adalet ve eşitlik teması anlatılmaktadır.

Gelin unsurunu içeren deyimler, Türklerde kadın kimliği, toplumsal roller ve evlilik kurumunun kültürel temsilleri açısından önemli göstergelerdir. Bu deyimlerde *gelin* kavramı bir yandan güzellik, zarafet, edep gibi olumlu değerlerle ilişkilendirilirken, diğer yandan kötü deneyim ve hayal kırıklığı gibi olumsuz yönleriyle yer almaktadır. Semantik açıdan *gelin* figürü hem bireysel dönüşümün (kızlıktan evliliğe geçiş) hem de toplumsal onayın simgesi konumundadır. Kültürel olarak bu deyimler, ataerkil aile yapısının ve evlilik merkezli kimlik inşasının dilde nasıl kalıplaştığını göstermektedir.

Görümce

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 190) **görümce**, “Kadına göre kocasının kız kardeşi.” olarak tanımlanmıştır. *görümce* unsurlu 1 deyim vardır. *Görümcelik yapmak (etmek)* deyimini akrabalık adının üzerine +IIk eki getirilerek soyut nitelik kazandırılarak oluşturulmuştur. Görümceye özgü olduğu düşünülen davranışları sergilemek anlamında kullanılmıştır. Doğrudan sözcüğün sözlük karşılığında olmayan ama Türk kültüründe görümce figürüne atfedilen ailedeki müdahaleci / eleştirici / kıskanç / yönlendirici / gelin üzerinde sosyal baskı kurucu gibi davranışlar kastedilmektedir. Deyim, görümce figürünün geleneksel olarak aile içi rollerdeki konumundan kaynaklanan davranışlarını dilsel yapıya taşımaktadır. Bu bağlamda deyim, yalnızca bir eylemi değil, aile içi güç dengesini, kadın kimliklerini ve kültürel rol beklentilerini aktarmaktadır.

Kardeş

Aynı ana babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adına **kardeş** denilmektedir (TDK, 2011, s. 1031). *Kardeş* unsurlu 5 deyim vardır.

Tablo 8

“*Kardeş*” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Manevi yakınlık / dostluk	Dünya ahret kardeşim olsun.	Bu deyim, hem dünyada hem de ahirette sürecek bir dostluk temennisini dile getirmektedir. “Kardeşlik” kavramı, ölüm ötesine taşınan bir sevgi ve bağlılık olarak verilmiştir. Türk kültüründe kardeşlik, hem dünyevi hem uhrevi bir değer olarak deyimde geçmektedir.
2	Gönül bağı	Kan kardeşi.	Sadakat üzerine kurulan bağıdır. Kültürel olarak, sadakatin ve güvenin en güçlü biçimini temsil etmektedir.
3	Kıskanma / denge / karışık sevgi	Kardaş değil kara taş, kardaşım ağa avradı hatırın, almaz beni kulluğu satın.	Deyim, kardeşler arası rekabet ve kıskançlık temasını işlemektedir. Kardeşlik duygusu her ne kadar yakınlık ifade etse de, bu deyimde kıskançlıkla harmanlanmış bir dengeyi temsil etmektedir. Türk halk söyleminde kardeşlik duygusu, düşmanlıkla bile sınansa devam etmektedir. Bu deyimler, kardeşliğin sevgi ve nefretin iç içe geçtiği yoğun bir duygusal alan olduğunu anlatmaktadır.

Kardeş unsurlu deyimler, dilsel açıdan isim tamlaması (kan kardeşi), zıt fiillerle kurulmuş sıralı cümle (kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış) gibi oluşumlarla ortaya çıkmıştır. Türkçede biyolojik ve manevi bağları anlatan çok katmanlı bir kavram alanı oluşturmaktadır. Deyimlerin semantiğinde, kardeşlik yalnızca kan bağıyla değil, inanç, dayanışma, sadakat, kıskançlık ve kader gibi kavramlarla da ilişkilidir. Kültürel olarak kardeşlik, birlik ve ayrılık duygularının aynı anda yaşandığı bir ilişki biçimi olarak deyimlerde yer edinmiştir.

Karı/Avrat

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 1328) **karı**, “Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce.” **Avrat ise** “1. Kadın. 2. Karı” olarak verilmiştir (TDK, 2011, s. 192). *Avrat* unsurlu 3, *karı* unsurlu 11 deyim tespit edilmiştir.

Tablo 9

“Karı/Avrat” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Güvensizlik	At, avrat, silah emanet verilmez.	Deyim, sahip olunan değerlerin başkasına teslim edilmemesi gerektiğini anlatmaktadır. Kültürel açıdan Türk kültüründe erkeğin yaşamında önemli sayılan üç unsur (kadın, at ve silah) aynı düzlemde geçmektedir.
2	Uğur / Bereket	Atta, avrat, yurtta uğur vardır.	‘Uğur’ kavramı kültürel inançla bağlantılıdır. Kadın ‘bereket’ ve ‘uğur’ getiren figür olarak görülmüştür. Bu durum doğurganlıkla ilişkilidir.
3	Çok eşlilik / Mizah	Dokuz karılı.	Deyim, abartma yoluyla mizah yaratmaktadır. Kültürel olarak çok eşliliğe göndermede bulunur ve toplumsal eleştiri içermektedir.
4	Zayıflık / Küçümseme	Karı gibi.	Benzetme yapısında olup olumsuz çağrışım taşımaktadır. Semantik olarak ‘kadınısı’ davranışları küçümseme anlamı taşır ve cinsiyetçi bir söylem örneğidir.
5	Evlilik Birliği	Karı koca.	Dilsel olarak ikileme biçimindedir. Semantik açıdan tamamlayıcılık, kültürel olarak aile birliğinin temelini anlatmaktadır.
6	Doğa olayı	Kocakarı soğuğu.	Mart ayındaki kısa süreli soğuklar için kullanılmaktadır. Kültürel olarak halk meteorolojisiyle ilgilidir.

7	Kadın Tipi	Mahalle karısı.	İsim tamlaması biçiminde oluşmuş. Kültürel olarak mahalle kültüründeki dedikoducu kadın imajını anlatır.
---	------------	-----------------	--

Karı / avrat unsurlu deyimler, Türkçede kadının toplumsal, ailevi ve ev içi rollerini hem olumlu hem olumsuz biçimde yansıtmaktadır. Dilsel olarak deyimler, ikileme, bileşik isim, isim tamlaması ve fiilimsi yapılarla kalıplaşmıştır. Semantik açıdan kadının hem güç hem sorumluluk, bazen de eleştiri ve mizah odağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Kültürel olarak deyimler, ataerkil toplum yapısı, cinsiyet rolleri ve halk bilincinin dildeki yansımalarını ortaya koymaktadır. Kadın figürü hem destekleyici hem felaket unsuru konumundadır.

Kaynana

Kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanıman-neye verilen addır (TDK, 2011, s. 1368). *Kaynana* ile ilgili 1 deyim bulunmuştur. *Kaynanalık taslamak* deyimini bir fiil öbeği ve genellikle yüklem görevinde kullanılmaktadır. Kaynananın aile içindeki etkisini belirtir. Semantik olarak güç ve kontrol vurgusu yapmaktadır. Kültürel açıdan; *kaynana* figürünün, aile hiyerarşisi ve evlilikte otorite sağlamaya çalışmasını anlatmaktadır.

Kız

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 1434) **kız**, “Dişi çocuk.” biçimindedir. Deyim sözlüklerinde *kız* unsurlu 28 deyim kullanılmıştır.

Tablo 10

“Kız” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Kuşaklar arası benzerlik	Anasının kızı	Kızın annesine benzemesi. Kadın özelliklerinin kuşaktan kuşağa aktarıldığı kültürel kabulleri göstermektedir.
2	Evlenme / Kız isteme ritüeli	Kız almak / Kız istemek.	Evlilik sürecinin başlangıcı kız istemekle başlamaktadır. Evliliğin toplumsal ve aile odaklı bir süreç olduğunu anlatır.
3	Naz kültürü	Kız evi naz evi	Evlilik sürecinde kız evinin nazlı ve seçici davranması kültürel norm olarak sunulmaktadır.
4	Evlilikte seçicilik	Beğenmeyen kızını vermesin	Kız verme sürecinin aile onayı gerektirdiğini göstermektedir.

Kız unsurlu deyimler, dilsel açıdan genellikle isim tamlaması, karşılaştırmalı veya ikilemeli yapılar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Semantik açıdan bu deyimler çoğunlukla koruma, sahiplenme, denetim, değer ve övgü anlamları taşımaktadır. *Kız* çocukları, aile değerleri, sosyal normlar ve evlilik süreçleriyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Kültürel açıdan *kız* unsurlu deyimler ise deyimler, ataerkil aile yapısı, evlilik ritüelleri, çeyiz ve evlilik hazırlığı, toplumsal denetim ve cinsiyet rolleri üzerine yoğunlaşmıştır, denilebilir.

Koca

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, 1454) **koca**, “Bir kadının evlenmiş olduğu erkek, eş, zevç.” biçiminde tanımlanmıştır. *Koca* unsurlu 14 deyim vardır. Bu deyimler, dilsel açıdan genellikle isim ve sıfat tamlaması, isim + yardımcı fiil biçimindeki birleşik fiil ve ikilemeli yapılar olarak görülmektedir.

Tablo 11

“Koca” Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Eş bulma	Koca bulmak.	Semantik olarak evlenecek erkek/eş bulma sürecini ifade eder. Kültürel olarak evlilikte kadının aktif/çalayan taraf olduğu inancını yansıtmaktadır.
2	Halk Bilgeliği / Geleneksel Tıp	Kocakarı ilacı.	Semantik olarak yaşlı kadın bilgisiyle ilişkilendirilen geleneksel tedavi yöntemlerini ifade etmektedir. Kültürel olarak kuşaktan kuşağa aktarılan halk hekimliği bilgisidir.
3	Evlilikte uyum	Kocana göre bağla başını, harcına göre pişir aşını.	Atasözü yapısındadır. Semantik olarak uyum, ekonomik davranış anlatılır. Kültürel olarak kadının ev içi düzenlemede uyumlu ve tasarruflu davranması beklenmektedir.
4	Evliliğe geçiş	Kocaya gitmek.	Semantik olarak kadının evlilik yoluyla eşinin evine geçişini anlatmaktadır. Kültürel olarak aile yerleşim düzenini yansıtır.
6	Kaçarak evlenme	Kocaya kaçmak.	Semantik olarak aile onayını devre dışı bırakan evliliği anlatmaktadır. Kültürel olarak geleneksel evlilik kurallarının aşıldığını belirtir.

7	Evliliğe verme	Kocaya vermek.	Kültürel olarak ataerkil evlilik düzeninde ailenin söz sahibi oluşunu yansıtmaktadır.
8	Evlilik birliği	Karı koca	İkileme biçimindedir. Dilsel olarak eşit unsurların birlikteliğini gösterir. Semantik açıdan tamamlayıcılık, kültürel olarak aile birliğinin temelini anlatır.

Koca unsurunu içeren deyimler, genellikle evlilik, otorite, aile düzeni ve toplumsal beklentilerle ilişkilendirilmiştir. Özellikle eski Türkçe kaynaklarda görülen deyimler, evlilik kurumunun tarihsel sürekliliğini ve kadının evlilik bağlamındaki konumunun ataerkil düzen içinde nasıl tanımlandığını ortaya koymaktadır. Bunun yanında halk bilgeliği, doğa gözlemleri ve toplumsal davranış kalıpları öne çıkmaktadır. Genel olarak deyimler, hem kadın hem erkek rollerinin kültürel bir yansıması ve Türk toplumunda evlilik ekseninde şekillenen sosyal değerleri yansıtmaktadır.

Kuma

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 1523) **kuma**, "1. Aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, ortak." olarak verilmiştir. *Kuma* unsurlu 1 deyim geçmektedir. *Üstüne kuma gelmek* deyimini üstünlük ve rekabet anlamı içermektedir. *Kuma* kavramı, eşler arası hiyerarşi ve olası rekabeti imâ etmektedir. Semantik olarak olumsuzluk ve çatışmayı içermektedir. Kültürel açıdan çok eşlilik ve aile içi güç dengelerini yansıtmaktadır.

Oğul/Oğlan

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 1790) **oğul**, "Erkek evlat." şeklindedir. **Oğlan** ise "Erkek çocuk; yetişkin erkek" karşılıkları verilmiştir (Gülensoy, 2011, s. 612). *Oğul/oğlan* unsurlu 14 deyim vardır.

Tablo 12

"Oğul/Oğlan" Unsurlu Deyimler

No	Anlam	Deyim örnekleri	Kültürel ve semantik açıdan değerlendirme
1	Evlat övünmesi / değer	Oğul balı.	Oğul, aile için değerli ve tatlıdır. Oğlun, aile ve toplumsal değeri vurgulanmıştır.
2	Dayak ve ceza	Şamar oğlanı.	Olumsuz durum ve şiddetle ilişkilendirilmiştir.
3	Soy ve aile kimliği	Babasının oğlu.	Oğulun kimlik ve aile aidiyeti anlatılmaktadır.
4	Gelecek öngörüsü	Doğmamış oğlana don biçmek.	Geleceğe hazırlık ve boş beklenti durumunda kullanılır.

Oğul / oğlan unsurlu deyimler, Türkçede aile, soy, prestij, cinsiyet rolleri ve toplumsal normlar üzerine yoğunlaşır. Dilsel olarak isim tamlamaları, fiil merkezli deyimler ve ikilemeli yapılar görülür. Semantik açıdan deyimler çoğunlukla ailede değer, görev ve sorumluluk, miras ve toplumsal rol anlamları taşımaktadır. Kültürel açıdan ise, bu deyimler ataerkil aile yapısını, oğulun önemini, toplumsal öğrenim süreçlerini aktarmaktadır. Genel olarak, *oğul/oğlan* unsurlu deyimler, aile içi davranış ve değerlerin sözlü aktarımı konumundadır.

Yenge

Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s. 2571) **yenge**, “Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı.” olarak tanımlanmıştır. Sadece *yenge* unsurlu 1 deyim kullanılmıştır. *Her çıkan kız yengesi olmak* deyimini her işin içinde olduğunu belirtmek için kullanılmaktadır. Dilsel açıdan fiilimsili yapı biçiminde bir deyimdir. Evlilik, ailede yenge olma durumunu ve toplumsal yükselişi göstermektedir. Kültürel olarak, yenge kavramı aile hiyerarşisinde önemli bir statüyü ifade etmektedir.

Doküman analizi yapılan deyim sözlüklerinde akrabalık adlarının kullanımı ve bu kullanımların kültürel, sosyal ve dil bilimsel yansımalarını gösteren örnekler verilmeye çalışılmıştır. Bu sözlüklerde geçmeyen *ata*, *enişte* ve *teyze* gibi akrabalık adlarını içeren deyimlerde bulunmaktadır. “Ata” sözcüğü soy, köken ve kültürel devamlılık anlamlarını taşımaktadır. *Atadan kalma*, *ata yadigârı*, *ata mirası*, *ata(lar) sözü*, *ata sporu*, *ata toprağı*, *ata yurdu* gibi. “Teyze” sözcüğü, annenin kız kardeşi olması sebebiyle şefkat, koruyuculuk ve yakınlık anlamlarını taşımaktadır. *Teyze çocuğu*, *teyze kızı almak*. “Enişte” kan bağı değil, evlilik yoluyla kurulan akrabalıktır. Türk toplum yapısında enişte, hem misafir hem aile üyesi arasında bir konumdadır. Bu ikili durumun yansımaları dilde de görülür. *Enişte kapısı* (evlilik yoluyla kurulan bağ), *enişte payı* (aile içi mizah), *bayram değil*, *seyran değil*; *eniştem beni niye öptü* (beklenmedik durum ve çıkar ilişkisi) deyim örnekleri bulunmaktadır.

Akrabalık Adlarının Kavramsal ve Metaforik Değerlendirmesi

Metaforlar, insanlar tarafından günlük dilde, bilimde, sanatta, edebiyatta veya farklı alanlarda kullanılmaktadır. Metafor, bir kavramın başka bir kavram aracılığıyla, benzerlik ilişkisine dayanarak anlatılmasıdır. *Metafor* sözcüğü “(Fr. métaphore), mecaz, iğretileme; bir sözü, benzerlik, komşuluk ilişkisi veya kültürel bir ilişkiyle başka bir anlamda kullanma.” biçiminde tanımlanmıştır (Karaağaç, 2015, s. 534). Lakoff ve Johnson’a göre metafor: “Grekçe metaphoradan gelen “metafor” kelimesi, meta: öte ve phrein: taşımak kelimelerinden mürekkeptir ve “bir yerden başka yere götürmek” şeklinde tanımlanmıştır. (2015, s. 10).

Çağdaş metafor teorisi ve kavramsal metafor teorisini ortaya koyan George Lakoff ve Mark Johnson, 1980’de birlikte yazdıkları *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil* eseriyle metaforun sadece dilde değil zihinde olduğunu ve dünyayı kavramsal metaforlar aracılığıyla algıladığımızı belirtmişlerdir. Lakoff ve Johnson, insan-dil ve metafor ilişkisini şöyle açıklamaktadır: “İnsan, içinde yaşadığı gerçekliği ancak metaforlar vasıtasıyla ve metaforik olarak inşa edebilir. Metaforlar hayatı, kendimizi ve “öteki”ni anlamanın yegâne yoludur. Metaforlar, dünya diye adlandırdığımız şeyi, onu açığa çıkararak ve gizleyerek bize sunar. Hayatı ve dili mucizevî kılan metaforlardır. Metaforlar kendi ışıltılarıyla bazen gözümüzü alıp aktardıkları veya taşıdıkları anlamı saklarken, bazen de yine aynı ışıltılarıyla anlattıklarını çok daha görünür kılar. Dünyanın bu açığa çıkarıcı ve gizleyici takdimi olan metaforlar, dilin aslı varlığıdır.” (2015, s. 9). Aynı eserde metaforun özü ise “bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmek” olarak verilmektedir (Lakoff ve Johnson, 2015, s. 30).

Yukarıda akrabalık adları temelinde yapılan dilsel ve semantik çözümlemeler, kavramsal metafor yaklaşımı çerçevesinde bir bütün olarak değerlendirildiğinde; akrabalık adlarının Türkçede sadece kan bağına dayalı ilişkileri ifade etmediğini; aynı zamanda otorite, hiyerarşi, ceza, merhamet, kutsallık gibi toplumsal ve kültürel alanları ortaya koyan birer kavramsal metafor kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Anne figürü kutsallık ve merhameti; baba otorite ve gücü, çocuk saflık ve deneyimsizliği; dayı sosyal nüfuz ve kayırmayı, gelin ve damat statü değişimini temsil eden metaforları oluşturmaktadır. Kavramsal metafor kuramı açısından değerlendirildiğinde, akrabalık adları kaynak alanı; bu alan üzerinden güç, hiyerarşi, kutsallık, kimlik, merhamet, otorite hedef alanı yapılandırmaktadır. Çalışmada tespit edilen akrabalık temelli kavramsal metaforlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13*Türkçede Akrabalık Adlarına Dayalı Genel Kavramsal Metaforlar*

Kaynak alan (Akrabalık adı)	Hedef alan (Metafor)	Deyim örnekleri
Anne / Ana	Kutsallık, merhamet, ahlaki saflık, köken, ceza.	Anamın ak sütü gibi, anasından emdiği süt burnundan gelmek.
Baba	Otorite, güç, koruyuculuk, köken, süreklilik.	Devlet baba, para babası, baba ocağı.
Ana-Baba	Toplumsal onay, bereket, dua.	Ana baba duası, ana baba günü.
Çocuk	Saflık, deneyimsizlik, küçümsenme, gelişim.	Çocuk gibi sevinmek, çünkü çocuk, çocuk oynucağı.
Evlat	En yüksek değer, derin acı, sevgi bağı, ayrımcılık.	Evlat acısı, üvey evlat muamelesi.

Üvey evlat	Dışlanma, adaletsizlik.	Üvey evlat gibi tutmak.
Kardeş	Dayanışma, eşitlik, yakınlık.	Kardeş gibi, kardeş payı.
Abla	Rehberlik, koruyuculuk.	Ablalık etmek.
Ağabey	Liderlik, himaye.	Ağabeylik etmek.
Dayı	Nüfuz, torpil, sosyal güç.	Mahkemede dayısı olmak, dayısı dümende olmak.
Dünür	Sosyal ittifak, evlilik bağı.	Dünür gezmek, bir kıza dünür düşmek.
Gelin	Statü değişimi, zarafet, edilgenlik.	Gelin almak, gelin gitmek, gelin gibi süzölmek.
Damat / Güvey	Aileye katılım, bağımlılık.	İç güveyisi girmek, gelin güveyi olmak.
Görümce	Aile içi gerilim, müdahale.	Görümcelik yapmak.
Oğul / Kız	Soyun devamı, benzerlik.	Babasının oğlu, anasının kızı.
Ata / Dede	Gelenek, köken, tarihsel süreklilik.	Ata mirası, dede yadigarı.

Sonuç

Bu çalışma, deyim sözlükleri aracılığıyla akrabalık adlarının Türkçenin deyim varlığındaki dilsel üretkenliğini, çok katmanlı semantiğini ve kültürel işlevini ortaya koymayı amaçlamıştır. Yapılan araştırmada, akrabalık terimlerinin sadece biyolojik bağları değil, aynı zamanda toplumun derinliklerine işlemiş aile yapısının, temel değer yargılarının dilde nasıl deyimleştiğini açıkça ortaya koymuştur. Akrabalık unsurlu deyimler, bireysel yaşantı ile toplumsal değer sistemi arasında bağ kuran kalıplaşmış anlam yapıları olarak ortaya çıkmaktadır. On bir farklı sözlüğün taranması ve akrabalık temelli deyimlerin dilsel, semantik ve kültürel boyutlarıyla sınıflandırılması çalışmaya bir bütünlük sağlamıştır. Kavramsal metafor kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, aile ve akrabalık ilişkilerinin soyut toplumsal alanları anlamlandırmada ne kadar üretken olduğu görölmüştür.

Akrabalık adlarıyla kurulan deyimler, dilsel açıdan büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Derlenen sözlüklerde akrabalık adlarıyla anne 67, baba 50, çocuk 29, damat / güveyi 7, dayı 5, dünür 3, evlat 11, gelin 21, görümce 1, kardeş 5, karı / avrat 11, kaynana 1, kız 28, koca 14, oğul 14, yenge unsurlu 1 deyim vardır. Deyimler, sıklıkla kalıplaşmış fiil öbekleri (analık etmek, babalık etmek), belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları (anasının kızı, baba ocağı), ikilemeler (karı koca, çoluk çocuk) ve benzetmeli sıfat tamlamaları (anasının ak sütü gibi helal, çocuk gibi) biçiminde kalıplaşmıştır.

Deyimlerde geçen anne figürü, bir yandan kutsallık, temizlik, besleyicilik, şefkat ve sevgi gibi olumlu değerlerle ilişkilendirilmişken (anasının ak sütü gibi helal, ana kucağı), diğer yandan beddua, ceza ve pişmanlık gibi olumsuz bağlamlarda da kullanıldığı (anası ağlamak, anasından emdiği süt burnundan gelmek) görülmüştür. Baba figürü ise, otorite, koruyuculuk, bilgelik, kalıtım ve soy gibi değerleri simgelemektedir. Baba ocağı kavramı yuvayı ve kökeni temsil ederken, devlet baba ve fukara babası gibi kullanımlar koruyucu güç metaforu olarak kullanılmıştır. Oğul/Oğlan figürü, ataerkil aile yapısını, soyun sürekliliğini, miras gibi toplumsal rollerin önemini vurgulamaktadır. Buna karşın, Kız unsurlu deyimler ise koruma, denetim, çeyiz gibi evlilik merkezli kimlik inşası ve toplumsal beklentiler üzerine yoğunlaşmıştır, denilebilir. Koca ve Karı/Avrat figürleri, evlilik, otorite ve toplumsal beklentilerle ilişkilidir. Çocuk imgesi, masumiyet, saflık, ailenin devamlılığı ve ahlaki değerlerin aktarımının bir simgesi durumundadır. Damat/Güveyi ile kurulan deyimler, özellikle toplumsal statü ve mizahı birlikte taşır. İç güveyisi girmek gibi yapılar, erkeğin bağımsızlığını kaybettiği durumu mizahî bir biçimde eleştirmektedir. Dayı figürü hem aile dayanışmasını hem de dayısı dümeninde olmak gibi kullanımlarla kayırma ve çıkar ilişkileri eleştirisini yansıtan bir metafor olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, akrabalık adlarıyla kurulan deyimler, Türk kültürünün belleği ve değer sisteminin en önemli göstergelerinden biridir. Bu deyimler, sadece dilsel kalıplar sunmakla kalmayıp, toplumsal cinsiyet rollerinin, evlilik kurumunun, statü farklılıklarının ve ataerkil düzenin dilde nasıl kalıplaştığını göstermesi açısından çok önemlidir. Çalışma, Türkçedeki deyimlerin sosyo-kültürel çözümlemesine yeni bir boyut getirmeyi amaçlamış ve bu bağlamda incelenen deyim sözlüklerindeki akrabalık adları, Türk toplumundaki aile içi ilişkiler ve toplumsal normlar üzerine yapılacak yeni araştırmalar için bir veri zemini sunmayı hedeflemiştir.

Çalışmada tespit edilen tüm akrabalık unsurlu deyimlerin tam listesi ekte sunulmuştur.

Etik Komite Onayı: Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek: Araştırma için herhangi bir mali destek alınmadı.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethical Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this research.

Funding: This research received no external funding.

Conflicts of Interest: The author declares no conflicts of interest in this study.

Kaynakça

- Aksan, D. (1978). *Anlambilimi ve Türk anlambilimi*. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.
- Aksan, D. (2013). *Türkçenin gücü*. Bilgi.
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Türk Dil Kurumu.
- Aksoy, Ö. A. (1965). *Atasözleri ve deyimler*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. İnkılâp Kitabevi.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. Kubbealtı.
- Binler, M. Z. (2007). *Türk dünyası aile ve akrabalık terimleri sözlüğü*. Selenge.
- Cengiz, M., (2025). *Sosyal Bağlamı İçerisinde Harezmi'deki Oğuz Değişiklerinde Aile ve Akrabalık Adları. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatlarında Aile*. 279-308), Kömen.
- Çağbayır, Y. (2007). *Orhun Yazıtlarından günümüze Türkiye Türkçesinin söz varlığı: Ötüken Türkçe sözlük*. Ötüken.
- Çakmak, C. (2011). Türkçe ve İngilizcedeki bazı akrabalık adlarının karşılaştırılması üzerine bir deneme. *Bilkent Üniversitesi VI. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri* içinde (s. 178-192). Uzerler Matbaacılık.
- Çelikkanaat, D. (2006). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. Gün.
- Doğan, L. ve Erdin, C. (2018). Uygur Türkçesi atasözlerinde akrabalık adları üzerine bir inceleme. *Bilimsel araştırmalarda yeni yaklaşımlar-I* içinde (s. 145-176). Berikan.
- Emiroğlu, S. (2012). Türkçe sözlükteki akrabalık adlarının tasnifi. *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 1691-1710.
- Erdentuğ, A. (1992). Günümüz Türkiye'sinde akrabalık terimlerinin kullanımı. *Belleten*, 56(216), 483-512.
- Gülensoy, T. (1974). Altay dillerinde akrabalık adları üzerine notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 21-22, 283-318.
- Gülensoy, T. (2011). *Köken bilgisi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- Güngör Ergen, N. (1994). Türk atasözleri ve deyimlerine yansıyan aile modeli üzerine sosyolojik görüşler. *I. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Dünyada ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler* içinde (s. 156-168). Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Gürbüz, B. (2006). *Türk atasözleri ve deyimleri*. Bilgitek.
- Hunutlu, Ü., & Yıldırım, M. (2023). Köktürk ve Eski Uygur yazılı ürünlerinde akrabalık adları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4(1), 1-26.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin alıntılar sözlüğü*. Akçağ.
- Kemal, A. (2005). *Türkçe'de deyimler*. Pariltı.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2015). Metaforlar – Hayat, anlam ve dil (G. Y. Demir, Çev.). İthaki.

- Li, Y. S. (1999). *Türk dillerinde akrabalık adları*. Simurg.
- Türk, O. ve Koç, F. (2025). Kıpçak Türkçesi sözlüğünde kadın ve aile ile ilgili söz varlığının “Derleme Sözlüğü”ndeki karşılıkları ile mukayesesi. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 279-300.
- Özafşar, S. (2009). *Deyimler sözlüğü*. Birleşik Tomurcuk.
- Özden, M. (2017). Trakya ağızlarında bulunan akrabalık adları üzerine bir tasnif çalışması. *Sosyal Bilimler Dergisi (The Journal of Social Science)*, 10, 260-281.
- Özmen Gümüş, Ö. (2024). “Türkçe Verintiler Sözlüğü”ne göre Yunancadaki Türkçe akrabalık adları. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(2), 165-185.
- Saraçbaşı, M. E. (2006). *Örnekleriyle büyük deyimler sözlüğü* (I-II Cilt). Yapı Kredi.
- Soydan, S. (2023). Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi sözlüğünde yer ve akrabalık adları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(49), 1-18.
- Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin deyim varlığı*. Türk Dil Kurumu.
- Taşbaş, E. (2024). *Türk akrabalık terminolojilerinin tipolojisi*. VakıfBank Kültür Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Bölge ağızlarında atasözleri ve deyimler*. Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü* (<https://sozluk.gov.tr>).
- Uçakçı, İ. (2021). *Orta Anadolu halk kültüründe deyimler ve hikayeleri*. Bilgeoğuz.
- Yavuz, S. (2013). “Divanü Lügati’t Türk”teki akrabalık adları ve bu adların Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıkları. *EKEV Akademi Dergisi*, 56, 345-360.
- Yavuz, S. (2013). Türkiye Türkçesi ağızlarında akrabalık adları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 71-91.
- Yılmaz, Y. ve Sarı, H. (2015). Türk atasözlerinde akrabalık adlarının kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2, 1-20.
- Yiğit, H. (2021). *Deyimler sözlüğü*. Başlık.

Extended Summary

Idioms constitute one of the most significant components of a language's lexical repertoire, reflecting not only linguistic creativity but also the cultural accumulation, social values, and collective worldview of the society in which they are used. As fixed expressions that generally carry figurative and metaphorical meanings, idioms enrich both spoken and written language by adding expressiveness, vividness, and semantic depth. Beyond their communicative function, idioms serve as a cultural memory and heritage, transmitting traditions, beliefs, social norms, and life experiences from generation to generation. In this respect, idioms function as linguistic mirrors that reveal the interaction between language, culture, and society.

Within the vocabulary of Turkish, kinship terms (*akrabalık adları*) occupy a particularly important position due to the central role of family and kinship relations in social life. Turkish is known for its rich and diversified kinship terminology, which reflects both the traditional extended family structure and the cultural importance attributed to familial bonds. Kinship terms such as *ana/anne* (mother), *baba* (father), *kardeş* (sibling), *çocuk* (child), *evlat* (offspring), *gelin* (bride), *güvey/damat* (groom), *dayı* (maternal uncle), and *dünür* (in-law) extend beyond their literal meanings and acquire metaphorical, symbolic, and evaluative functions in idiomatic usage. These idioms encode social roles, moral expectations, authority relations, gender roles, emotional bonds, and collective experiences. The main aim of this study is to examine the use of kinship terms in Turkish idiom dictionaries and to reveal their linguistic, semantic, and cultural reflections. Specifically, the study seeks to identify how kinship terms are used in idioms, which metaphorical and figurative meanings they convey, and how these meanings reflect the social structure, family hierarchy, and value system of Turkish society. By focusing on idioms rather than isolated lexical items, the study aims to demonstrate that kinship concepts in Turkish function as multi-layered semantic units embedded in cultural memory.

Methodologically, the study is based on qualitative document analysis. A total of eleven idiom dictionaries were systematically scanned, including works by Aksoy (1988), Kemal (2005), Saraçbaşı (2006), Çelikkanat (2006), Gürbüz (2006), Özafşar (2009), Şen (2017), Uçakçı (2021), Yiğit (2021), as well as the Turkish Language Association's printed and online dictionaries. Through this corpus, idioms containing kinship terms were identified and analyzed in terms of their linguistic structure (such as compound verbs, noun phrases, fixed sentences), semantic characteristics (literal, figurative, and metaphorical meanings), and cultural functions. The study does not aim at statistical frequency analysis but rather at revealing semantic patterns and cultural meanings embedded in idiomatic expressions.

The findings indicate that kinship terms in Turkish idioms are predominantly used in metaphorical and figurative senses. Among these, *ana/anne* and *baba* emerge as the most productive and semantically rich kinship terms. Idioms containing *ana/anne* frequently emphasize themes such as sanctity, purity, compassion,

protection, nourishment, moral authority, and origin. At the same time, the mother figure is also employed in idioms expressing reproach, curse, punishment, and social control, which reveals the dual function of the mother as both a sacred and disciplinary symbol in Turkish culture. Linguistically, *anne* appears in various structural patterns, including compound verbs (*analık etmek*), noun phrases (*ana kucağı*, *ana baba günü*), and metaphorical constructions involving milk, birth, and care. Similarly, idioms containing the term *baba* reflect authority, protection, leadership, inheritance, respect, and social power. The father figure represents not only biological parenthood but also symbolic authority and social hierarchy. Expressions such as *baba ocağı*, *para babası*, and *devlet baba* illustrate how the concept of *baba* extends into domains of economic power, political authority, and social organization. These idioms reveal the patriarchal structure embedded in cultural perception and language use. Idioms containing *çocuk* are mainly associated with innocence, purity, emotional sincerity, inexperience, growth, and development. However, in some contexts, the child figure also conveys meanings such as immaturity, weakness, or lack of competence, as seen in expressions like *çocuk oynuncağı hâline getirmek* or *dünkü çocuk*. Culturally, the child symbolizes continuity, the future of society, and moral purity, which explains the frequent use of *çocuk* in evaluative and didactic expressions.

Kinship terms related to marriage, such as *gelin* and *güvey/damat*, reflect gender roles, social status changes, and power relations within the family. Idioms involving *gelin* often emphasize beauty, elegance, modesty, and transition, while also conveying themes of hardship, injustice, and disappointment. Expressions containing *güvey/damat* highlight belonging, dependency, and social integration into the wife's family, particularly through constructions such as *iç güveyisi*. These idioms clearly reveal cultural perceptions of marriage and gender-based role expectations. Other kinship terms such as *dayı*, *evlat*, and *dünür* also display strong metaphorical extensions. The term *dayı* frequently symbolizes protection, mediation, or favoritism, often serving as a vehicle for social criticism related to nepotism and informal power relations. Idioms with *evlat* express deep emotional attachment, grief, love, and moral responsibility, while also reflecting issues of inequality and exclusion through expressions such as *üvey evlat*. These usages highlight the emotional and ethical dimensions of kinship in Turkish culture.

In conclusion, the study demonstrates that kinship terms in Turkish idioms function as culturally loaded linguistic indicators that reflect social structure, family hierarchy, gender roles, and collective values. The semantic richness observed in these idioms confirms that they are not merely linguistic ornaments but integral components of cultural identity and social memory. By revealing the multi-dimensional meanings of kinship concepts in idiomatic expressions, this study contributes to a deeper understanding of Turkish lexical culture and provides valuable insights for linguistic, semantic, and cultural studies.

EK: İncelenen 11 Sözlükte Tespit Edilen Akrabalık Unsurlu Deyimlerin Listesi

-Abla-

Ablalık etmek (yapmak) (Saraçbaşı, 2006, s. 16).

-Ağabey-

Ağabeylik etmek (Saraçbaşı, 2006, s. 38).

-Ana/Anne-

Ana ata sofrasında büyümemiş (Aksoy, 1988, s. 572).

Ana avrat düz gitmek / sövmek (Özağşar, 2009, s. 22), (Saraçbaşı, 2006, s. 109).

Ana baba bir (Aksoy, 1988, s. 572), (Çelikkanat, 2006, s. 240), (Özağşar, 2009, s. 22), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 109).

Ana baba duası almak (Gülbüz, 2006, s. 166), (<https://sozluk.gov.tr>).

Ana baba eline bakmak (Aksoy, 1988, s.572), (Özağşar, 2009, s. 22), (<https://sozluk.gov.tr>).

Ana baba evlâdı (Çelikkanat, 2006, s. 240), (Saraçbaşı, 2006, s. 109).

Ana baba günü (Aksoy, 1988, s. 572), (Çelikkanat, 2006, s. ,240), (Kemal, 2005, s. 25), (<https://sozluk.gov.tr>), (Yiğit, 2021, s. 24), (gülbüz, 2006, s. 167), (Saraçbaşı, 2006, s. 109).

Ana baba yavrusu (Özağşar, 2009, s. 22), (<https://sozluk.gov.tr>).

Ana bir, baba ayrı (Aksoy, 1988, s. 572), (<https://sozluk.gov.tr>).

Ana hali olmak (Aksoy, 1988, s. 572).

Ana karnına düşmek (Saraçbaşı, 2006, s. 109).

Ana kucağı (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 109).

Ana kuzusu (Aksoy, 1988, s. 572), (Çelikkanat, 2006, s. ,240), (Gülbüz, 2006, s. 167), (Kemal, 2005, s. 25), (Yiğit, 2021, s. 24), (Saraçbaşı, 2006, s. 109).

Ana rahmine düşmek (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 110).

Ana yarısı (Çelikkanat, 2006, s. 240), (Saraçbaşı, 2006, s. 110).

Anadan doğma (Aksoy, 1988, s. 572), (Yiğit, 2021, s. 24), (Çelikkanat, 2006, s. ,240), (Saraçbaşı, 2006, s. 110).

Anadan doğmuşa dönmek (anadan yeni doğmuş gibi olmak) (Aksoy, 1988, s. 572), (<https://sozluk.gov.tr>), (Çelikkanat, 2006, s. ,240), (özağşar, 2009, s. 22), (Saraçbaşı, 2006, s. 110).

Anadan üryan (Saraçbaşı, 2006, s. 110).

Anadan sıksa, neye yarar muska (Aksoy, 1988, s. 572), (Yiğit, 2021, s. 24).

Analar kundağa sarmamış (Gürbüz, 2006, s. 167).

Analar ne doğururmuş (Aksoy, 1988, s. 572), (Çelikkanat, 2006, s. 240).

Analı kuzu, kınalı kuzu (<https://sozluk.gov.tr>).

Analık eliyle vermek (Aksoy, 1988, s. 572), (Çelikkanat, 2006, s. 240), (Gürbüz, 2006, s. 167).

Analık etmek (Çelikkanat, 2006, s. 240).

Anam babam (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 111).

Anam avradım olsun (Saraçbaşı, 2006, s. 111).

Anam bacım olsun (Gürbüz, 2006, s. 167).

Anam beni bir daha mı doğuracak (Aksoy, 1988, s. 573), (Gürbüz, 2006, s. 167).

Anamın ak sütü gibi helal olsun (Aksoy, 1988, s. 573), (Gürbüz, 2006, s. 167), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 111).

Anamın aşı, tandırın başı (Gürbüz, 2006, s. 167), (Saraçbaşı, 2006, s. 111).

Anamın eğirdiği, babamın dokuduğu (Aksoy, 1988, s. 573), (Çelikkanat, 2006, s. 240).

Anan aşığı, baban yukarı (Uçakçı, 2021, s. 288).

Anan güzel mi? (Aksoy, 1988, s. 572).

Anan yahşi baban yahşi (Aksoy, 1988, s. 573), (Özafşar, 2009, s. 23), (Çelikkanat, 2006, s. 240), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 111).

Ananın (anasının) ak sütü gibi (helal olsun) (<https://sozluk.gov.tr>), (Özafşar, 2009, s. 23), (Çelikkanat, 2006, s. 240).

Ananın aşını içeyim (Gürbüz, 2006, s. 167).

Ananın örekesi (Aksoy, 1988, s. 572).

Ananız dert yesin, yarım yarım dört yesin (Gürbüz, 2006, s. 167).

Ananız taş yesin, yarımşardan (yarım yarım) beş yesin (Aksoy, 1988, s. 572).

Anası ağlamak (Aksoy, 1988, s. 573), (Çelikkanat, 2006, s. 240), (Gürbüz, 2006, s. 167), (Kemal, 2005, s. 25), (Özafşar, 2009, s. 23), (Yiğit, 2021, s. 24), (Saraçbaşı, 2006, s. 112).

Anası danası (Çelikkanat, 2006, s. 240), (Özafşar, 2009, s. 23), (Saraçbaşı, 2006, s. 112).

Anası (onu) kadir gecesi doğurmuş (Aksoy, 1988, s. 574).

Anası ne ki, danası ne ola (Gürbüz, 2006, s. 167).

Anası ölmüş tay gibi yatmak (Gürbüz, 2006, s.), (TDK, 2023, s. 42).

Anası sarmısak, babası soğan (Aksoy, 1988, s. 575), (Yiğit, 2021, s. 25), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 112).

Anası turp, babası şalgam (Aksoy, 1988, s. 575), (Özafşar, 2009, s. 23), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 112).

Anası usta yufka (ekmeği) yapar, çocuklar usta çift çift kapar (Aksoy, 1988, s. 575).

Anası yerinde (Aksoy, 1988, s. 575), (Çelikkanat, 2006, s. ,240), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 112).

Anasından doğduğu gibi (Çelikkanat, 2006, s. 241).

Anasından doğduğuna bin pişman (Aksoy, 1988, s. 574), (<https://sozluk.gov.tr>).

Anasından doğduğuna pişman etmek (Aksoy, 1988, s. 574), (Çelikkanat, 2006, s. ,241), (Kemal, 2005, s. 25), (Özafşar, 2009, s. 23), (Yiğit, 2021, s. 24), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 112).

Anasından emdiği süt burnundan (fitil fitil) gelmek (Aksoy, 1988, s. 574), (<https://sozluk.gov.tr>), (Çelikkanat, 2006, s. , 241), (Gürbüz, 2006, s. 167), (Kemal, 2005, s. 25), (Özafşar, 2009, s. 23), (Yiğit, 2021, s. 24).

Anasından emdiği sütü burnundan getirmek (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 112).

Anasını ağlatmak (Aksoy, 1988, s. 574), (Çelikkanat, 2006, s. 241), (Özafşar, 2009, s. 23), (Yiğit, 2021, s. 24), (Saraçbaşı, 2006, s. 112).

Anasını bellemek (Aksoy, 1988, s. 574), (<https://sozluk.gov.tr>), (Yiğit, 2021, s. 24), (Saraçbaşı, 2006, s. 113).

Anasını eşek kovalasın! (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 113).

Anasını kızı (Çelikkanat, 2006, s. , 241), (<https://sozluk.gov.tr>), (Yiğit, 2021, s. 25), (Saraçbaşı, 2006, s. 113).

Anasını sat! (satayım!) (Aksoy, 1988, s. 575), (<https://sozluk.gov.tr>), Anasının eğirdiği, babasının dokuduğu (Aksoy, 1988, s. 574).

Anasının gelin olduğundan başlamak (TDK, 2023, s. 42).

Anasının gözü (Aksoy, 1988, s. 574), (Gürbüz, 2006, s. 167), (<https://sozluk.gov.tr>), (Kemal, 2005, s. 25), (Özafşar, 2009, s. 23), (Yiğit, 2021, s. 24), (Çelikkanat, 2006, s. ,241).

Anasının ipini satmış (Aksoy, 1988, s. 574), (Çelikkanat, 2006, s. ,241).

,241), (Özafşar, 2009, s. 23), (<https://sozluk.gov.tr>).

Anasının kızı (Aksoy, 1988, s. 574).

Anasının körpe kuzusu (Aksoy, 1988, s. 574), (<https://sozluk.gov.tr>).

Anasının nikâhını istemek (Aksoy, 1988, s. 575), (Gülbüz, 2006, s. 167), (<https://sozluk.gov.tr>), (Yiğit, 2021, s. 25).

Anasının oğlu (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 113).

Anne olmak (Saraçbaşı, 2006, s. 115).

At anası (Dev anası) (Aksoy, 1988, s. 589).

-Baba-

Âdem baba gibi (<https://sozluk.gov.tr>).

Âdembabaya dönmek (<https://sozluk.gov.tr>).

Aile babası (Saraçbaşı, 2006, s. 60).

Allah baba (Saraçbaşı, 2006, s. 89).

Altın babası (Saraçbaşı, 2006, s. 103).

Ana baba günü (Kemal, 2005, s. 25).

Baba adam (Aksoy, 1988, s. 609), (Çelikkanat, 2006, s. 259), (Yiğit, 2021, s. 37), (Saraçbaşı, 2006, s. 159).

Baba baba değil iskele babası (Kemal, 2005, s. 31).

Baba değil, tırabzan babası (Aksoy, 1988, s. 609), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 159).

Baba dostu (Saraçbaşı, 2006, s. 159).

Baba evi (Saraçbaşı, 2006, s. 159).

Baba nasihati (Saraçbaşı, 2006, s. 159).

Baba ocağı (Aksoy, 1988, s. 610), (Çelikkanat, 2006, s. 259), (Yiğit, 2021, s. 37).

Baba olmak (Saraçbaşı, 2006, s. 159).

Baba tarafı (Saraçbaşı, 2006, s. 159).

Baba yarısı (Saraçbaşı, 2006, s. 159).

Babadan kalma (Çelikkanat, 2006, s. 259), (Saraçbaşı, 2006, s. 160).

Babaları tutmak (Aksoy, 1988, s. 609), (Çelikkanat, 2006, s. 259), (Yiğit, 2021, s. 37), (Saraçbaşı, 2006, s. 160).

Babaları üstünde olmak (Aksoy, 1988, s. 610), (Kemal, 2005, s. 31), (Saraçbaşı, 2006, s. 160).

Babalık etmek (Çelikkanat, 2006, s. 259), (Saraçbaşı, 2006, s. 160).

Babalık fırın has işler (<https://sozluk.gov.tr>).

Babamın adı hıdır, elimden gelen budur (Aksoy, 1988, s. 609), (Çelikkanat, 2006, s. 259), (Özafşar, 2009, s. 35).

Babana rahmet (Aksoy, 1988, s. 609), (Çelikkanat, 2006, s. 259), (<https://sozluk.gov.tr>), (Yiğit, 2021, s. 37), (Saraçbaşı, 2006, s. 161).

Babası turp, anası şalgam (Gürbüz, 2006, s. 172).

Babasına rahmet okumak (<https://sozluk.gov.tr>).

Babasına rahmet okumaz (Çelikkanat, 2006, s. 259).

Babasına taş çıkarmak (Çelikkanat, 2006, s. 259).

Babasının (babalarının) çiftliği (<https://sozluk.gov.tr>), (Çelikkanat, 2006, s. 259), (Saraçbaşı, 2006, s. 161).

Babasının hayrına (Çelikkanat, 2006, s. 259), (<https://sozluk.gov.tr>).

Babasının kefenini satmak (Gürbüz, 2006, s. 172).

Babasının kızı (<https://sozluk.gov.tr>).

Babasının ocağını tüttürmek (Gürbüz, 2006, s. 172).

Babasının oğlu (Aksoy, 1988, s. 610), (Çelikkanat, 2006, s. 259), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 161), (Yiğit, 2021, s. 37).

Babasının sakalına tavşan asmak (TDK, 2023, s. 43).

Babasının tarlasını ıslatmadan geçmek (Gürbüz, 2006, s. 172), (TDK, 2023, s. 43).

Babasız oğlan doğurmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Bir baba dokuz oğlanı besler, dokuz oğlanı bir babayı beslemez (Uçakçı, 2021, s. 220).

Devlet baba (Saraçbaşı, 2006, s. 355).

Dokuz babalı (Uçakçı, 2021, s. 220).

Efendi baba (Saraçbaşı, 2006, s. 406).

Fukara babası (Çelikkanat, 2006, s. 329), (Saraçbaşı, 2006, s. 477)

Ha babam (ha) (<https://sozluk.gov.tr>).

Ha babam de babam (<https://sozluk.gov.tr>).

Her gördüğü sakallıyı babası sanmak (Çelikkanat, 2006, s. 355).

Her gördüğü sakallıyı babası sanmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Hık demiş (anasının veya babasının) burnundan düşmüş (<https://sozluk.gov.tr>).

Kayserili anasını boyar babasını satar (Uçakçı, 2021, s. 200).

Kırk babalı (Saraçbaşı, 2011, s. 779).

Öp babanın elini (Çelikkanat, 2006, s. 403), (<https://sozluk.gov.tr>).

Para babası (Çelikkanat, 2006, s. 406) (Yiğit, 2021, s. 149).

-Çocuk-

Çocuğu olmak (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocuğun birine dokuz öküz vermişler de öküzler arasında koşuşturmadan yorgun düşmüş (Uçakçı, 2021, s. 220).

Çocuk (çocuğunu) düşürmek (<https://sozluk.gov.tr>).

Çocuk akli (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocuk aldirmek (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocuk dünyaya getirmek (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocuk düşürmek (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocuk gibi (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocuk gibi sevinmek (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocuk kalmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Çocuk mu avutuyorsun (kandırıyorsun) (<https://sozluk.gov.tr>).

Çocuk olmak (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocuk oyuncağı hâline getirmek (Aksoy, 1988, s. 697), (Özafşar, 2009, s. 67), (<https://sozluk.gov.tr>), (Yiğit, 2021, s. 60), (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocuk yapmak (Saraçbaşı, 2006, s. 369).

Çocukla çocuk, büyükle büyük olmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Çocuklar başı Deli Ömer (Aksoy, 1988, s. 697).

Çocukluğu tutmak (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 370).

Çocukluk etmek (Aksoy, 1988, s. 697), (<https://sozluk.gov.tr>), (Yiğit, 2021, s. 60), (Saraçbaşı, 2006, s. 370).

Çocuksu davranışlarda bulunmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Çoluk çocuğa karışmak (Aksoy, 1988, s. 698), (Yiğit, 2021, s. 60), (Saraçbaşı, 2006, s. 370).

Çoluk çocuk (Aksoy, 1988, s. 698), (Yiğit, 2021, s. 60), (Saraçbaşı, 2006, s. 370).

Çoluk çocuk elinde kalmak (Aksoy, 1988, s. 697), (<https://sozluk.gov.tr>), (Özafşar, 2009, s. 48).

Çoluk çocuk sahibi olmak (Saraçbaşı, 2006, s. 370).

Doğmadık çocuğa don biçmek (Çelikkanat, 2006, s. 306)

Dünkü çocuk (Aksoy, 1988, s. 738), (Çelikkanat, 2006, s. 309), (Özafşar, 2009, s. 56).

Kucak çocuğu (Saraçbaşı, 2011, s. 813).

Mahalle çocuğu (Özafşar, 2009, s. 108).

Muhallebi çocuğu (Özafşar, 2009, s. 135).

Parmak kadar çocuk (Çelikkanat, 2006, s.,407), (Özafşar, 2009, s. 150).

-Damat/Güveyi-

İç güveyisi girmek (<https://sozluk.gov.tr>).

İç güveyisinden hâllice (<https://sozluk.gov.tr>).

Damat girmek (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 332).

Damat olmak (Saraçbaşı, 2006, s. 332).

Gelin güveyi olmak (Kemal, 2005, s. 69).

Güveyi girmek (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 551).

Kendi kendine gelin güveyi olmak (Çelikkanat, 2006, s. 377), (Kemal, 2005, s. 99), (Yiğit, 2021, s. 123), (<https://sozluk.gov.tr>).

-Dayı-

Dayısı dümende olmak (Aksoy, 1988, s. 707), (Çelikkanat, 2006, s. 297).

Gayret dayıya düştü (Çelikkanat, 2006, s. 332), (<https://sozluk.gov.tr>).

İş dayıya düştü (<https://sozluk.gov.tr>).

Köprüden geçinceye dek ayıya dayı demek (Kemal, 2005, s. 102).

Mahkemede dayısı olmak (Çelikkanat, 2006, s. 387), (<https://sozluk.gov.tr>).

-Dünür-

Bir kıza dünür düşmek (Aksoy, 1988, s. 738), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 394).

Dünür gezmek (Aksoy, 1988, s. 738), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 394).

Dünür gitmek (Aksoy, 1988, s. 738), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 394).

-Evlat-

Adam evladı (Aksoy, 1988, s. 529).

Ana baba evladı (Çelikkanat, 2006, s. 240).

Evlat acısı gibi çökmek (Yiğit, 2021, s. 79).

Evlat acısı gibi içine çökmek (Aksoy, 1988, s. 776), (Çelikkanat, 2006, s. 325), (Kemal, 2005, s. 64).

Evlat edinmek (Aksoy, 1988, s. 776), (Yiğit, 2021, s.79).

Evlat gibi (veya evladı gibi) (Özağar, 2009, s. 96).

Hanım evladı (Çelikkanat, 2006, s. 351).

İnsan evladı (Yiğit, 2021, s. 112), (Saraçbaşı, 2006, s. 656).

Üvey evlat gibi tutmak (saymak) (<https://sozluk.gov.tr>).

Üvey evlat muamelesi görmek (Kemal, 2005, s. 146).

Üvey evlat muamelesi yapmak (<https://sozluk.gov.tr>).

-Gelin-

Dokuz gelin, dokuz kızın olsa yine yayık yaymak sana kalır (Uçakçı, 2021, s. 221).

Ermeni gelini gibi kırtmak (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 442).

Gelin almak (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 489).

Gelin etmek (Saraçbaşı, 2006, s. 489).

Gelin gibi süzölmek (<https://sozluk.gov.tr>).

Gelin gitmek (<https://sozluk.gov.tr>).

Gelin güvey olmak (Kemal, 2005, s. 69).

Gelin havası (Saraçbaşı, 2006, s. 489).

Gelin olmak (Saraçbaşı, 2006, s. 489).

Gelin yaptı, karga kaptı (Gürbüz, 2006, s. 199).

Gelin yazmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Gelin-güvey olmak (Gürbüz, 2006, s. 199).

Gelinliğı pekmez sandım, yüreğimi yakmaz sandım (Gürbüz, 2006, s. 199).

Gelinliğı tutmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Gelinlik etme! (Uçakçı, 2021, s. 317), (<https://sozluk.gov.tr>).

Gelinlik kız gibi süslenmek (Gürbüz, 2006, s. 199).

Kelin al- (gelin almak) (Şen, 2017, s. 119).

Kelin içger- (gelin almak) (Şen, 2017, s. 119).

Kelin kir-(gelin girmek) gelin sahibi olmak (Şen, 2017, s. 120).

Kelin teg bol-(gelin gibi olmak) (Şen, 2017, s. 120).

Kendi kendine gelin güvey olmak (Çelikkanat, 2006, s. 377), (Kemal, 2005, s. 99), (Yiğit, 2021, s. 123), (<https://sozluk.gov.tr>).

-Görümce-

Görümcelik yapmak (etmek) (<https://sozluk.gov.tr>).

-Kardeş-

Atma recep, din kardeşiyiz (<https://sozluk.gov.tr>)

Dünya ahret kardeşim olsun (Çelikkanat, 2006, s. 309) (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 394).

Kan kardeşi (Yiğit, 2021, s. 118).

Kardaş değil kara taş (Aksoy, 188, s. 911).

Kardaşım ağa avradı hatırın, almaz beni kulluğu satın (Aksoy, 188, s. 911).

-Karı/Avrat-

At, avrat silah (Uçakçı, 2021, s. 218).

At, avrat, silah emanet verilmez (Uçakçı, 2021, s. 86).

Atta, avrat, yurtta uğur vardır (Uçakçı, 2021, s. 86).

Dokuz karılı (Uçakçı, 2021, s. 220).

Karı ağızlı (Aksoy, 1988, s. 912).

Karı gibi (<https://sozluk.gov.tr>).

Karı koca (Yiğit, 2021, s. 121).

Karılık etmek (<https://sozluk.gov.tr>).

Karıyı kazana tepen tufanı (Uçakçı, 2021, 234).

Kocakarı ilacı (Yiğit, 2021, s. 127).

Kocakarı soğuğu (Yiğit, 2021, s. 127).

Kocakarılığı tutmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Kocakarılığı tutmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Mahalle karısı (Uçakçı, 2021).

-Kaynana-

Kaynanalık taslamak (<https://sozluk.gov.tr>).

-Kız-

(bir kızı) leğen başından almak (<https://sozluk.gov.tr>).

(birinin) kızı kırsrağı (<https://sozluk.gov.tr>).

(kızın) boyu bacadan mı aştı? (<https://sozluk.gov.tr>).

Anasına bak danasını kızını al (Uçakçı, 2021, s. 140).

Anasının kızı (<https://sozluk.gov.tr>).

Babasının kızı (<https://sozluk.gov.tr>).

Beğenmeyen kızını (küçük kızını) vermesin (<https://sozluk.gov.tr>).

Bir kıza dünür düşmek (<https://sozluk.gov.tr>).

deli kızın çeyizi gibi (Çelikkanat, 2006, s. 298), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2006, s. 341).

Ekten pükten, deli kıza kaftan (Çelikkanat, 2006, s. 313).

Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma (Aksoy, 1988).

Kadı kızı Kadire, geldi çıktı sedire (Çelikkanat, 2006, s. 369).

Kel kız teyzesinin saçıyla övünür (Aksoy, 1988).

Kendinden küçükten kız al, kendinden büyüğe kız ver (Aksoy, 1988).

Kız almak (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2011, s. 787), (Yiğit, 2021, s. 126).

Kız anasının koltuğunun altından çıkar (Uçakçı, 2021, s. 140).

Kız çıkmak (Saraçbaşı, 2011, s. 787).

Kız evi naz evi (Saraçbaşı, 2011, s. 787).

Kız gibi (<https://sozluk.gov.tr>).

Kız istemek (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2011, s. 787).

Kız istemeye mi geldik, tuz istemeye mi (Gürbüz, 2006, s. 219).

Kız kaçırmak (Atasoy, 1988, s. 933), (<https://sozluk.gov.tr>), (Yiğit, 2021, s. 126), (Saraçbaşı, 2011, s. 787).

Kız kızan (Saraçbaşı, 2011, s. 788).

Kız kurusu (Saraçbaşı, 2011, s. 788).

Kız vermek (Atasoy, 1988, s. 933), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2011, s. 788).

Kızı kısrağı (Atasoy, 1988, 932).

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle (Atasoy, 1988, s. 933), (Yiğit, 2021, s. 126).

Oğlan mısın? Kız mısın? (Aksoy, 1988, s. 984).

-Koca-

Erke begke teg- (kocaya varmak) (Şen, 2017, s. 102).

Karı koca (Yiğit, 2021, s. 121).

Koca bulmak (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2011, s. 796).

Kocakarı ilacı (Atasoy, 1988, s. 935), (Yiğit, 2021, s. 127), (Saraçbaşı, 2011, s. 796).

Kocakarı soğuğu (Atasoy, 1988, s. 935), (Yiğit, 2021, s. 127), (Saraçbaşı, 2011, s. 796).

Kocakarılığı tutmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Kocakarılığı tutmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Kocaya gitmek (<https://sozluk.gov.tr>).

Kocaya kaçmak (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2011, s. 796).

Kocaya varmak (Atasoy, 1988, s. 935), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2011, s. 796).

Kocaya vermek (Atasoy, 1988, s. 935), (<https://sozluk.gov.tr>), (Saraçbaşı, 2011, s. 796).

Kocayı pekmez sandım, yüreğimi yakmaz sandım (Gürbüz, 2006, s. 219).

Küdegüke ber-(kocaya vermek) (Şen, 2017, s. 151).

Küdegüke ündür-(kocaya çıkarmak) (Şen, 2017, s. 151).

-Kuma-

Üstüne kuma gelmek (<https://sozluk.gov.tr>).

-Oğul/Oğlan-

Oğul balı (Çelikkanat, 2006, s. 397), (Saraçbaşı, 2011, s. 916).

Şamar oğlanı (Çelikkanat, 2006, s. 427).

Oğlan evi (Saraçbaşı, 2011, s. 915).

Oğlan aldı (yedi) oyuna gitti, çoban yedi koyuna gitti (Atasoy, 1988, s. 984), (Saraçbaşı, 2011, s. 915).

Doğmamış oğlana don biçmek (Aksoy, 1988, s. 729), (Yiğit, 2021, s. 68).

Hinoğluhin (Yiğit, 2021, s. 105), (Saraçbaşı, 2006, s. 607).

Babasının oğlu (<https://sozluk.gov.tr>).

Der oğlu der (<https://sozluk.gov.tr>).

Şamar oğlanı olmak (Yiğit, 2021, s. 162).

Babasız oğlan doğurmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Şamaroğlanına dönmek (<https://sozluk.gov.tr>).

Oğul çıkarmak (<https://sozluk.gov.tr>).

Oğul vermek (<https://sozluk.gov.tr>).

El oğlu (Çelikkanat, 2006, s. 316).

-Yenge-

Her çıkan kız yengesi olmak (TDK, 2023, s. 466).